

อาทิ, ปมาณ, มตต, ปมุข, เป็นฉัญฉิมพหุพิหิสมาส

อาทิ, ปมาณ, มตต, ปมุข, ปริวาร, อปฺป, มหนุต, อุพฺเพธ, วิตุถาร, วิตุถต, อายาม, พหฺล เหล่านี้ เข้าสมาสแล้วเป็นฉัญฉิมตุลยาธิกรณ-พหุพิหิสมาส

เฉพาะ ปมาณ นิยมลงหลังปกติสังขยาตั้งแต่ ๑๐๐ ขึ้นไป เมื่อย่อเข้ากับสังขยาแล้ว ให้ลบ ปมาณ ทิ้ง, ที่ลบทิ้งนั้นเวลาแปลให้แปลด้วย เช่น ปณฺจสตา (โจรา) มีร้อยห้าเป็นประมาณ วิ.ปณฺจสํ ปมาณํ เยสํ เต ปณฺจสตา (โจรา)

สทฺสตา (ปุริสา) มีพันเป็นประมาณ วิ. สทฺสํ ปมาณํ เยสํ เต สทฺสตา (ปุริสา)

ย-ต สัพพนาม เกี่ยวกับ อาทิ, ปมาณ, เวลาใส่ในรูปวิเคราะห์ ให้ประกอบเป็นพหูวนะ ตรงกับวิภัตติของอิลยบทนั้น ๆ ว่า เยสํ เต, ยาสํ ตา, เยสํ ตานิ

ตัวอย่างรูปวิเคราะห์

ภตฺตํ อาทิ เยสํ ตานิ ภตฺตาทินิ (วตฺถุนิ)
(อ.ภัตฺร เป็นต้น แห่งวตฺถุ ท. เหล่าใด อ.วตฺถุ ท. เหล่านั้น ชื่อว่า มีภัตฺร เป็นต้น)

สํ มตฺตํ ยสฺสํ ตํ สตมตฺตํ (โยชนํ)
(อ.ร้อย เป็นประมาณ แห่งโยชนํ ไค อ.โยชนํ นั้น ชื่อว่า มีร้อยเป็นประมาณ)

นวสत् ปมาณิ เยสึ เต นวस्ता (โจรา)

(อ.ร้อยเก้า เป็นประมาณ แห่งโจร ท. เหล่าใด อ.โจร ท. เหล่านั้น ชื่อว่า มีร้อยเก้าเป็นประมาณ)

พทุโธ ปมุขํ ยสฺส โส พุทฺธปฺมุโข (สงฺโฆ)

(อ.พระพุทธเจ้า เป็นประมุขของสงฆ์ใด อ.สงฆ์ นั้น ชื่อว่า มีพระพุทธเจ้า เป็นประมุข)

ภิกฺขุ ปริวาริ ยสฺส โส ภิกฺขุปริวาริ (สตฺถา)

(อ.ภิกษุ ท. เป็นบริวารของพระศาสดาใด อ.พระศาสดา นั้น ชื่อว่า มีภิกษุเป็นบริวาร)

อปฺปา อิจฺฉา ยสฺส โส อปฺปิจฺโฉ (ภิกฺขุ)

(อ.ความปรารถนาอันน้อยของภิกษุใด อ.ภิกษุ นั้น ชื่อว่า มีความปรารถนาน้อย)

อปฺปิจฺฉา

มหนฺโต โภโค ยสฺส โส มหฺาโภโค (ปฺริโส)

(อ.โภคะ อันมาก ของบุรุษ ใด อ.บุรุษ นั้น ชื่อว่า มีโภคะมาก)

สत् อฺพฺเพธึ ยสฺส ตํ สตฺพฺเพธึ (วิมานํ)

(อ.ร้อย เป็นส่วนสูง ของวิมาน ใด อ.วิมาน นั้น ชื่อว่า มีร้อยเป็นส่วนสูง)

โยชนํ วิตฺถาโร ยสฺส ตํ โยชนวิทฺถารํ (วิมานํ)

(อ.โยชน์ เป็นส่วนกว้าง แห่งวิมาน ใด อ.วิมาน นั้น ชื่อว่า มีโยชน์เป็นส่วนกว้าง)

โยชนํ วิตฺถตํ ยสฺส ตํ โยชนวิทฺถตํ (วิมานํ)

(อ.โยชน์ เป็นส่วนกว้าง ของวิมาน ใด อ.วิมาน นั้น ชื่อว่า มีโยชน์ เป็นส่วนกว้าง)

โยชนํ อายาโม ยสฺส ตํ โยชนายามํ (วิมานํ)
(อ.โยชนํ เป็นส่วนยาว ของวิมาน ไค อ.วิมาน นั้น ชื่อว่า มีโยชนํเป็น ส่วนยาว)

โยชนํ พหฺลํ ยสฺส ตํ โยชนพหฺลํ (วิมานํ)
(อ.โยชนํ เป็นส่วนหนา ของวิมาน ไค อ.วิมาน นั้น ชื่อว่า มีโยชนํเป็น ส่วนหนา)

ราโค อาทิ เยสํ เต รากาทโย (กิเลสา)
(อ.รากะ เป็นต้น แห่งกิเลส ท. เหล่าไค อ.กิเลส ท. เหล่านั้น ชื่อว่า มี รากะเป็นต้น)

สามาวตี ปมุขํ ยาสํ ता สามาวตีปมุขา (อิตฺถิ)
(อ.นางสามาวตี เป็นประมุข ของหญิง ท. เหล่าไค อ.หญิง ท. เหล่านั้น ชื่อว่า มีนางสามาวตีเป็นประมุข)

แบบฝึกหัดท้ายบท

จงวิเคราะห์บทสมาสต่อไปนี้

๑. อนุนาทีนึ (วตฺถุณิ)
๒. ปญฺจสตา (ภิกฺขุ)
๓. สตฺตฺตฺเพโร (ปาสาโท)
๔. อุปาสกปรีวาโร (อุปาสโก)
๕. อปฺโปสฺสุกโก (ภควา)